

1. Introductie

Op bijzondere momenten in de geschiedenis van het volk Israel verscheen de engel van de Heer aan individuele mensen. Er bestaan verschillende uitleggingen over wie dat precies was.

In deze studie wordt uiteengezet waarom de meest aannemelijke uitleg is dat het om een verschijning van Jezus gaat, voordat Hij de mensengedaante op zich nam.

2. Hebreeuws

Het Hebreeuwse woord voor engel, מלאך - *malaak*, is afgeleid van de werkwoordstam לאך - *laak*, waarvan men vermoedt dat het 'zenden' (als vertegenwoordiger) betekent. Het woord *malaak* betekent 'boodschapper' of 'vertegenwoordiger'.¹

In de Bijbel wordt *malaak* voor twee soorten boodschappers gebruikt: menselijke en bovennatuurlijke.

a. menselijke boodschappers

Mensen werden door God of door andere mensen met een boodschap ergens heen gestuurd. Enkele voorbeelden in de Bijbel zijn:

- De inwoners van Beth-Semes stuurden boden naar de inwoners van Kirjath-Jearim om te zeggen dat de ark van God teruggebracht was (1 Samuel 6:21).²
- Koningin Izebel stuurde een boodschapper naar Elia om hem bang te maken (1Koningen 19:2).
- De profeet Haggai was een bode van de Heer (Haggai 1:13).

b. bovennatuurlijke boodschappers

Soms komen in de Bijbel personen voor die eruit zagen als mens maar het niet waren. In deze gevallen wordt het woord engel gebruikt om ze te omschrijven, in plaats van boodschapper. Enkele voorbeelden zijn:

- Een engel ontmoette Hagar bij een waterbron in de woestijn (Genesis 16:7)
- Jakob zag in een droom allemaal engelen een trap naar de hemel op en af klimmen (Genesis 28:12).
- Twee engelen bevrijdden Lot en zijn gezin uit Sodom en namen hen bij de hand de stad uit (Genesis 19:12-17). Deze engelen hadden daarvoor bij Abraham gegeten (Genesis 18:2-8).
- De engel van de Heer kwam bij Gideon zitten (Rechters 6:11).

Deze boodschappers waren duidelijk geen mensen, zo blijkt uit de volgende voorbeelden:

- De engel die bij Hagar kwam zei dat hij haar een talrijk nageslacht zou geven, iets wat een mens niet waar kan maken (Genesis 16:7-13).
- De boodschapper die Gideon opzocht liet vuur uit de rots komen en werd ineens onzichtbaar (Rechters 6:21).
- Mozes zag een boodschapper in een brandende struik (Exodus 3:2).

- Een boodschapper steeg op in een vuurvlam voor de ogen van Manoach en zijn vrouw (Rechters 13:20).
- Een boodschapper riep vanuit de hemel tot Hagar (Genesis 21:17) en tot Abraham (Genesis 22:11,15).

c. Bijzondere boodschapper

Uit het voorbeeld van de engel die Hagar opzoekt, blijkt dat *malaak* soms naar een heel bijzondere boodschapper verwijst. Geen schepsel, mens of engel, is in staat om mensen vruchtbaar te maken. Van deze bijzondere boodschapper, die gewoonlijk de Engel van de Heer heet, valt het volgende te leren:

- i. De engel sprak in de 'ik' vorm over dingen die God deed.
  - De Engel van de Heer zei tegen Hagar: 'Ik zal uw nageslacht zeer talrijk maken' (Genesis 16:10).
  - De Engel van de Heer zei tegen Abraham: 'Ik heb gezien dat u uw enige zoon Mijn niet onthouden hebt' (Genesis 22:11-12, 16).
  - Jakob beschreef aan zijn vrouwen hoe God tot hem sprak over teruggaan naar het beloofde land. Hij had een droom waarin de engel van God tegen hem zei: 'Ik ben de God van Bethel' (Genesis 31:3, 11, 13).
  - De Engel van de Heer verscheen aan Mozes uit het midden van een brandende doornstruik. God riep tot hem uit het midden van de doornstruik en zei: 'Ik ben de God van uw vader, de God van Abraham, de God van Izak en de God van Jakob ...' (Exodus 3:2-4:17).
  - De Engel van de Heer stopte Bileam toen hij op weg was om het volk Israel te vervloeken. Hij gebood hem alleen die woorden te spreken die Hij tot hem zou spreken (Numeri 22:35). Even later had Bileam weer een bovennatuurlijke ontmoeting die wordt beschreven als: 'God ontmoette hem' (Numeri 23:4). Daarna legde God de woorden in zijn mond die hij moest spreken. Op het laatst kwam Gods geest zelfs over hem en profeteerde hij vrijuit over Israel (Numeri 24:2-9).
  - De woorden van de boodschapper die tot Gideon sprak, worden beschreven met 'de Heer zei tegen hem' (Rechters 6:16). Gideon zag alleen de boodschapper maar begreep dat het God moest zijn. Ter bevestiging vroeg hij Hem om een teken en dat kreeg hij (6:17-18). Toen de boodschapper verdween was Gideon bang dat hij zou sterven (6:22). Dat was niet omdat hij een van Gods vele boodschappers ontmoet had; hij geloofde dat deze boodschapper God zelf was.
  - De Engel van de Heer ging op van Gilgal naar Bochim en zei: 'Ik heb u uit Egypte opgevoerd en u gebracht in het land, dat Ik uw vaderen gezworen heb' (Rechters 2:1).
- ii. De engel had macht om te zegenen
  - Jakob zegende Jozefs zonen en zei: 'de God die mij als herder geleid heeft, de engel die mij verlost heeft van al het kwaad, zegene deze jongens (Genesis 48:15-16).

iii. De engel had macht om te vergeven

- God beloofde het volk Israel een engel voor hen uit te sturen. Ze moesten hem niet verbitteren want hij zou hen niet vergeven, omdat Gods naam in zijn binnenste was (Exodus 23:20-21).
- De hogepriester Jozua verscheen voor het aangezicht van de Engel van de Heer en de Engel zei tegen hem: 'Ik heb uw ongerechtigheid van u weggenomen' (Zacharia 3:4).

iv. De engel had een geheime, wonderlijke naam

- Genesis 32:24-30 beschrijft een gevecht tussen Jakob en een man. De man kon niet van hem winnen en zei: 'u hebt met God en met mensen gestreden en hebt overwonnen' v.28. Jakob vroeg toen naar de naam van deze man maar kreeg die niet te horen. Jakob noemde die plaats daarna Pniël, wat 'aangezicht van God' betekent, want hij was overtuigd dat de man God zelf was.
- De Engel van de Heer verscheen aan Manoach en zijn vrouw. Toen Manoach naar de naam van de engel vroeg, kreeg hij als antwoord: 'mijn naam is wonderlijk' (Rechters 13:3-6, 17, 22).

v. Verschillende mensen concludeerden dat ze God gezien hadden

- Hagar zei van de boodschapper die tot haar gesproken had: 'U bent de God die naar mij omziet' (Genesis 16:13).³
- Jakob beschreef aan het eind van zijn leven de engel die hij meerdere keren meegemaakt had als God (Genesis 48:15-16).
- Gideon was bang om te sterven omdat hij de Engel van God gezien had (Rechters 6:22).
- Na de ontmoeting met de Engel van de Heer zei Manoach tegen zijn vrouw: 'Wij zullen zeker sterven, want wij hebben God gezien' (Rechters 13:22).

Resumerend wordt het woord *malaak* voor verschillende soorten boodschappers gebruikt. Daarbij springt er één uit, die voorkomt alsof Hij God zelf is, in menselijke gedaante. De kenmerken van deze Engel van de Heer wijzen op Jezus Christus.

- Jezus had de macht om te vergeven (Lukas 5:20-25).
- Hij had een wonderlijke naam, voortreffelijker dan die van de engelen (Hebreeën 1:4), de naam boven alle andere namen (Efeze 1:21; Filippenzen 2:9).
- Hij leefde al voor Abraham (Johannes 8:56-58) en zelfs voor de schepping (Johannes 1:3; Kolossenzen 1:16-17) en was God zelf (Johannes 1:1; Filippenzen 2:6; Kolossenzen 2:6).

In de kerkelijke traditie is de Engel van de Heer dan ook gezien als een pre-incarnatie van Jezus Christus.

3. Grieks

Het Nederlandse woord 'engel' is afgeleid van het Griekse ἄγγελος *aggelos*, dat 'boodschapper' betekent. Net zoals *malaak* verwijst *aggelos* naar zowel mensen als bovennatuurlijke boodschappers van God.

Zo wordt Johannes de Doper omschreven als de boodschapper die de weg zou voorbereiden voor Christus (Mattheüs 11:10) en zond Johannes boodschappers naar Jezus om te vragen of Hij echt de Messias was (Lukas 7:24).

De meeste referenties zijn echter naar bovennatuurlijke boodschappers, zoals Gabriel die de geboortes van Johannes de Doper en van Jezus aankondigde (Lukas 1:11-19; 26-38), engelen die aan de herders verschenen (Lukas 2:9-15) en die Jezus kracht gaven (Mattheüs 4:11; Lukas 22:43), en een engel die Petrus aan de hand meenam uit de gevangenis (Handelingen 12:7).

a. Engel van de Heer

Regelmatig wordt 'een engel van de Heer' genoemd, zoals in Mattheüs 1:20,24; 2:13; 19; 28:2; Lukas 1:11; 2:9; Handelingen 5:19; 7:30; 8:26; 12:7 en 12:23. Er is echter nooit sprake van 'de engel van de Heer,' zodat het lijkt alsof die bijzondere boodschapper er toen niet meer was. Dit wijst erop dat de Engel van de Heer inderdaad een verschijning van Jezus was. Het is niet meer dan normaal dat Jezus niet Zijn eigen geboorte aankondigde en dat God een van de engelen daartoe de opdracht gaf. Verder kon en hoefde Jezus, nadat Hij zich van Zijn goddelijke gedaante ontleedigd en de gedaante van een mens van vlees en bloed aangenomen had (Filippenzen 2:6-8), niet meer als speciale boodschapper verschijnen. Vanaf toen was Hij het vlees of mens geworden Woord (Johannes 1:1-3, 14).

Toen Stefanus de Joodse leiders toesprak, haalde hij gebeurtenissen uit het leven van Mozes aan. Daarbij is opmerkelijk dat hij over Mozes bij de brandende braamstruik sprak van 'een engel van de Heer', in plaats van 'de engel van de Heer' (Handelingen 7:30).

Aan de andere kant had Stefanus het over 'de engel' die tot Mozes sprak op de berg Sinai (Handelingen 7:38), terwijl in Exodus consequent vermeld wordt dat de Heer tot hem sprak (Exodus 24:16-25:1; 30:11, 17, 22, 34; 31:1, 12,18; 32:7-14) . Dit wijst erop dat deze engel een verschijning van Jezus was. Voor een uitleg waarom Stefanus niet over *de* engel maar over *een* engel bij de brandende braamstruik sprak, zie de eindnoot. Genesis 32:24

4. Lidwoorden in het Hebreeuws

In het Hebreeuws bestaat alleen het bepalende lidwoord. Om de zin 'een ezel van een boer' bepalend te maken, wordt in het Nederlands aan beide zelfstandige naamwoorden een bepalend lidwoord toegevoegd, dus 'de ezel van de boer.' In het Hebreeuws wordt alleen een lidwoord voor het tweede zelfstandige naamwoord geplaatst en het voorzetsel 'van' weggelaten, dus 'ezel de boer.' Wordt een eigennaam genoemd, bijvoorbeeld 'Jakob', dan is het lidwoord niet nodig, net zoals in het Nederlands. Dus 'de ezel van Jakob' is eenvoudigweg 'ezel Jakob.' Zo is de term 'de Engel van de Heer' in het Hebreeuws 'Engel Jahweh' (*malaak Jahweh*), waarbij Jahweh de eigennaam van God is.

In de Bijbel komt de term 'een engel van Jahweh' nooit voor. Dat betekent in principe dat elke referentie naar *malaak Jahweh* over één en dezelfde engel van de Heer gaat – de onder 2c beschreven bijzondere boodschapper.⁴

Nu zijn er instanties waarbij Bijbeluitleggers menen dat deze engel niet naar God kan verwijzen. In Rechters 2:1 staat bijvoorbeeld dat de Engel van de Heer⁵ uit Gilgal kwam. Het is volgens hen aannemelijker dat het hier om een menselijke boodschapper gaat die uit Gilgal kwam; een profeet die Gods woord doorgaf.⁶

5. Wie God ziet, zal sterven

Volgens verschillende teksten in het Nieuwe Testament heeft niemand ooit God gezien (Johannes 1:18; 1 Timothëus 6:14-16; 1 Johannes 4:12). Dit komt overeen met Gods woorden aan Mozes: 'geen mens kan Mij zien en in leven blijven' (Exodus 33:20). Toch hebben Mozes en Aäron met twee van zijn zonen en zeventig leiders van het volk God gezien, zonder te sterven (Exodus 24:9-11) en Abraham kreeg bezoek van God, Die bij hem kwam eten en Die uitgebreid met hem sprak (Genesis 18:1-33). Dit wijst erop dat zij allemaal een verschijning van Jezus gezien hebben en niet van God de Vader.

6. Conclusie

Door de eeuwen heen is *malaak Jahweh* gezien als de pre-incarnatie van Jezus Christus. Er zijn krachtige argumenten die deze interpretatie onderbouwen. Ofschoon niet met zekerheid vast te stellen is of de Engel van de Heer in elke situatie naar Gods speciale boodschapper verwijst, is het verantwoord om, daar waar de context er aanleiding toe geeft, in hem een verschijning van de Here Jezus te zien voordat Hij mens werd. Dit is het geval bij de ontmoetingen van de Engel met Hagar, Ismaël, Abraham en Izak en maakt die tot een unieke uitdrukking van Gods liefde aan hen.

Nawoord

Voor ons mensen is het moeilijk te vatten hoe God kon verschijnen in de hof van Eden en aan Abraham en Mozes en anderen en tegelijkertijd op Zijn troon in de hemel zijn. Door in deze ontmoetingen verschijningen van Jezus, het Woord van God, te zien, geeft verduidelijking. Het helpt ook om te begrijpen hoe Jezus door de maagdelijke geboorte permanent de gedaante van een mens aan kon nemen en hoe mogelijk was dat Hij zo als mens tot God de Vader kon bidden en kon sterven aan het kruis. Tegelijk roept het vragen op. Vanuit Westers analytisch denken is de conclusie dat God niet één is maar drie, terwijl God van Zichzelf zegt dat Hij één is.⁷ Tot nu toe heeft nog geen enkele uitlegging het menselijke verlangen om God te begrijpen volledig kunnen bevredigen, en dat zal wellicht hier op aarde ook nooit gebeuren. Enkele overwegingen die helpen om met dat verlangen om te gaan zijn:

a. Schepsel versus Schepper

Zoals klei niet de capaciteit heeft om zichzelf in een bepaalde vorm te buigen, maar door de pottenbakker gevormd wordt, zo zijn mensen begrensd en van een andere orde dan God: Het is onmogelijk voor het gemaakte om zijn maker te doorgronden, voor het geschapene om zijn Schepper te begrijpen.⁸

b. Geheim versus geopenbaard

De mens die deze wereld benadert vanuit zichzelf, is tot veel in staat. Het lijkt alsof veel wetenschappelijke ontwikkelingen het gevolg zijn van puur menselijk kunnen. Toch spelen ontdekkingen daarin steeds weer een grote rol. Dat wetenschappers steeds nieuwe ontdekkingen doen, betekent dat die dingen eerst verborgen waren. De Bijbel leert ons dat God Zijn hand daarin heeft. Hij houdt bepaalde zaken voor ons verborgen en laat van andere dingen toe dat mensen die ontdekken of begrijpen.⁹ Zo begreep Petrus door een openbaring dat Jezus de Zoon van God is.¹⁰ En zo hebben wij het dodenrijk nog niet begrepen¹¹ en nog veel meer.

c. Geloof

Zonder het te beseffen, nemen we veel voor waar aan, ofschoon we het niet kunnen verklaren. Zo accepteren we in de wiskunde dat de eenvoudige optelsom '1 + 1 + 1 + 1 + ...' oneindig voortgezet kan worden. Ofschoon we een definitie voor 'oneindig' hebben, kunnen we het fenomeen niet concreet omvatten. Dat we dit accepteren is een uiting van geloof. Op dezelfde wijze wordt geloof in de Bijbel beschreven:

'Het geloof is een vaste grond van de dingen die men hoopt, en een bewijs van de zaken die men niet ziet. Door het geloof zien we in dat de wereld tot stand gebracht is door het Woord van God, en wel zo dat de dingen die men ziet, niet ontstaan zijn uit wat zichtbaar is.' en 'Wie tot God komt, moet geloven dat Hij is, en dat Hij beloont wie Hem zoeken.'¹²

Of wij mensen hier op aarde meer inzicht zullen krijgen omtrent het wezen van God is niet te zeggen. We hebben wel de aanmoediging en opdracht van God om te accepteren dat Hij is wie Hij zegt dat Hij is. Als we dat doen dan zullen we op bovennatuurlijke wijze zekerheid ervaren dat God één is en dat Jezus Christus de Zoon van God is.

De kerkvaders hebben het als volgt uitgedrukt:

*'Ik geloof in één God de almachtige Vader
Schepper van hemel en aarde, van al wat zichtbaar en onzichtbaar is.*

*En in één Heer, Jezus Christus, eniggeboren Zoon van God,
vóór alle tijden geboren uit de Vader.
God uit God, licht uit licht, ware God uit de ware God.
Geboren, niet geschapen, één in wezen met de Vader,
en door wie alles geschapen is.*

*Hij is voor ons, mensen, en omwille van ons heil uit de hemel neergedaald.
Hij heeft het vlees aangenomen door de heilige Geest uit de Maagd Maria
en is mens geworden.'¹³*

---

¹ Strong's H4397, geraadpleegd in e-Sword version 10.1.0, Rick Myers en Theological Wordbook of the Old Testament, entry 1068a

² Spelling van namen en beschrijving van dit vers en andere verzen zijn gebaseerd op de HSV: *Bijbel Herziene Statenvertaling*, © Uitgeverij Jongbloed 2010

³ Volgens Genesis 3:8-13 wandelde God in het paradijs en sprak tot Adam en Eva. Het is goed mogelijk dat dit al een verschijning van de Here Jezus was. De verhalen van Gods omgang met Adam zullen zeker overgeleverd zijn aan volgende generaties en kunnen zo via Noach en Abraham bekend geworden zijn bij Hagar, zodat zij ineens beseftte met Dezelfde te maken te hebben.

⁴ Moderne Bijbelgeleerden opperen meerdere mogelijkheden, die door Professor M.J. Paul behandeld worden in zijn artikel "The Identity of the Angel of the Lord." Zijn conclusie is dat er geen algemene stelregel te geven valt omtrent de identiteit van de Engel van de Heer.

⁵ De Statenvertaling spreekt van 'een Engel des HEEREN' ofschoon het Hebreeuws *malaak Jahweh* heeft. De NBG-vertaling 1951, Het Boek 1988, de Willibrordvertaling 1995 en Groot Nieuws Bijbel 1996 hebben wel 'de Engel van de Heer'.

⁶ Zo stelt Bijbelcommentator Clarke bijvoorbeeld bij Rechters 2:1: 'I think it more probable that some extraordinary human messenger is meant, as such messengers, and indeed prophets, apostles, etc., are frequently termed angels, that is, messengers of the Lord. The person here mentioned appears to have been a resident at Gilgal, and to have come to Bochim on this express errand.'

Een verklaring waarom de Engel van de Heer uit Gilgal optrok is, dat deze Engel tijdens de tocht door de woestijn steeds voor het volk uit ging en hen bij de Amorieten en andere inwoners van het beloofde land bracht (Exodus 23:20-23). Toen het volk in Gilgal aankwam, zat Zijn taak erop. Vanaf toen ontving het volk ook geen manna meer, maar at het van de opbrengst van het land (Jozua 5:10-12). Gilgal was dus de laatste plaats waar de Israëlieten de Engel meegemaakt konden hebben. De Engel kan dus letterlijk of bij wijze van spreken vanuit Gilgal naar Bochim gegaan zijn.

⁷ 'Luister, Israël! De HEERE, onze God, de HEERE is één!' Deuteronomium 6:4 (HSV)

⁸ Dit beeld gebruikte God met de Israëlieten (Jeremia 18:6).

⁹ 'De verborgen dingen zijn voor de HEERE, onze God, maar de geopenbaarde dingen zijn voor ons en onze kinderen, tot in eeuwigheid' Deuteronomium 29:29 (HSV). Jesaja 48:6, Jeremia 33:3 en Daniel 2:22 spreken ook van dingen die God openbaart. Hier ligt de nadruk op toekomstige gebeurtenissen.

¹⁰ 'Daarop zei Jezus tegen hem: "Gelukkig ben je, Simon Barjona, want dit is je niet door mensen van vlees en bloed geopenbaard, maar door mijn Vader in de hemel"' Mattheüs 16:17, *Nieuwe Bijbelvertaling*, © Nederlands Bijbelgenootschap 2004/2007

¹¹ Job 38:17 'Zijn de poorten van de dood aan u geopenbaard? Hebt u de poorten van de schaduw van de dood gezien?' (HSV)

¹² Hebreeën 11:1-2, 6 (HSV)

¹³ Geloofsbelijdenis van Nicea, http://nl.wikipedia.org/wiki/Geloofsbelijdenis_van_Nicea-Constantinopel geraadpleegd op 31/03/14